Materiallar to’plami · Conference Proceedings

“YANGI AVLOD ILMIY TADQIQOTLARI” respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi

25–26 June 2026

UDK 004

PEDAGOGIKA

“OTA-ONALIK USLUBLARI VA O‘SMIRLARNING RAQAMLI XULQ-ATVORI O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIK”

Alimardan Kamol o‘g‘li Nazarov*

Shahrisabz davlat pedagogika inistituti o‘qituvchi-assistenti

MAQOLA MA‘LUMOTLARI

✉ alimardannazarov20@gmail.com

Kalit so‘zlar:

Ushbu maqolada ota-onalik uslublari va o‘smirlarning raqamli xulq-atvori o‘rtasidagi psixologik bog‘liqlik nazariy-analitik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Avtoritativ, avtoritar, permissiv va befarq ota-onalik uslublarining o‘smirning internet, smartfon va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishidagi o‘zini boshqarish, muammoli foydalanish, onlayn xavflarga moyillik, ota-onadan ma’lumotni yashirish hamda raqamli savodxonlik kabi ko‘rsatkichlar bilan aloqasi ochib beriladi. Zamonaviy meta-tahlillar va sistematik sharhlar ijobiy ota-ona–farzand munosabatlari, emotsional iliqlik va yoshga mos xulqiy nazoratning muammoli internet hamda ijtimoiy tarmoqdan foydalanish bilan salbiy bog‘liqligini, psixologik nazorat, nomuvofiq cheklash va ota-onaning o‘zi telefon bilan haddan tashqari band bo‘lishi esa xavfni kuchaytirishi mumkinligini ko‘rsatadi. Maqolada umumiy ota-onalik uslubi va raqamli mediatsiyani birlashtiruvchi konseptual model taklif etilib, oilalar va ta’lim muassasalari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ota-onalik uslublari va o‘smirlarning raqamli xulq-atvori o‘rtasidagi psixologik bog‘liqlik nazariy-analitik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Avtoritativ, avtoritar, permissiv va befarq ota-onalik uslublarining o‘smirning internet, smartfon va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishidagi o‘zini boshqarish, muammoli foydalanish, onlayn xavflarga moyillik, ota-onadan ma’lumotni yashirish hamda raqamli savodxonlik kabi ko‘rsatkichlar bilan aloqasi ochib beriladi. Zamonaviy meta-tahlillar va sistematik sharhlar ijobiy ota-ona–farzand munosabatlari, emotsional iliqlik va yoshga mos xulqiy nazoratning muammoli internet hamda ijtimoiy tarmoqdan foydalanish bilan salbiy bog‘liqligini, psixologik nazorat, nomuvofiq cheklash va ota-onaning o‘zi telefon bilan haddan tashqari band bo‘lishi esa xavfni kuchaytirishi mumkinligini ko‘rsatadi. Maqolada umumiy ota-onalik uslubi va raqamli mediatsiyani birlashtiruvchi konseptual model taklif etilib, oilalar va ta’lim muassasalari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

KIRISH

Raqamli texnologiyalar o‘smirlik davrining kundalik ijtimoiylashuvi, ta’limi, muloqoti va o‘zini namoyon qilish jarayonining ajralmas qismiga aylandi. Smartfon, ijtimoiy tarmoq, messenjer, video platforma va onlayn o‘yinlar o‘smirga yangi bilim, tengdoshlar bilan aloqalar va ijodiy o‘zini ifodalash imkonini beradi. Shu bilan birga, o‘zini boshqarish yetarlicha shakllanmagan sharoitda haddan tashqari ekran vaqti, uyquning buzilishi, muammoli ijtimoiy tarmoqdan foydalanish, onlayn konfliktlar, kiberbosim va shaxsiy ma’lumotlar xavfsizligi kabi muammolar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli o‘smirning raqamli xulq-atvorini faqat texnologiyaning o‘zi bilan emas, balki uning oilaviy va psixologik muhiti bilan birgalikda tahlil qilish muhimdir.

Ota-onalik uslubi — ota-onaning farzandga nisbatan emotsional iliqligi, talabchanligi, nazorati, mustaqillikka munosabati va muloqot xususiyatlarining nisbatan barqaror tizimidir. Klassik yondashuvlarda ota-onalik avtoritativ, avtoritar, permissiv va befarq uslublarga ajratiladi (Baumrind, 1966; Maccoby & Martin, 1983). Raqamli davrda ushbu umumiy uslublar internetga doir aniq qoidalar, texnologiya haqida suhbat, ota-onaning monitoringi, birgalikda foydalanish va shaxsiy namuna orqali namoyon bo‘ladigan raqamli ota-onalik amaliyotlari bilan qo‘shilib ketadi. Tan va hammualliflarning umbrella-sharhi raqamli ota-onalikni mediatsiya, ota-onaning texnologiyadan foydalanishi va namuna ko‘rsatishi kabi o‘zaro bog‘liq yo‘nalishlar sifatida ko‘rsatadi (Tan et al., 2024).

Mavzuning dolzarbligi shundaki, “ko‘proq nazorat — kamroq raqamli muammo” degan sodda xulosa doimo tasdiqlanmaydi. Masalan, umumiy xulqiy nazorat va oldindan kelishilgan qoidalar ayrim holatlarda himoya omili bo‘lsa, o‘smirning psixologik hududiga bosim o‘tkazish, aybdorlik hissini uyg‘otish yoki foydalanish vaqtida keskin va reaktiv cheklash qarshilikni kuchaytirishi mumkin. 2024-yilgi sistematik sharh ijobiy ota-ona–farzand munosabatlari va ijobiy oilaviy iqlim muammoli ijtimoiy tarmoqdan foydalanishning pastroq ko‘rsatkichlari bilan izchil bog‘langanini ko‘rsatadi (Vossen et al., 2024). 2026-yilgi sistematik sharh esa ota-onaning namuna ko‘rsatishi, muloqot/mediatsiya, monitoring va limit belgilash amaliyotlari o‘smirlarning ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishini turli yo‘llar bilan shakllantirishini ta’kidlaydi (Morawska et al., 2026).

Tadqiqotning maqsadi — ota-onalik uslublari bilan o‘smirlarning raqamli xulq-atvori o‘rtasidagi bog‘liqlikni zamonaviy ilmiy dalillar asosida tizimlashtirish, ushbu aloqani tushuntiruvchi psixologik mexanizmlarni aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

METODLAR

Maqola nazariy-analitik tadqiqot shaklida tayyorlandi. Tahlilda ota-onalik uslublari, raqamli ota-onalik, ota-ona mediatsiyasi, muammoli internet va ijtimoiy tarmoqdan foydalanish, smartfondan muammoli foydalanish hamda parental phubbing bo‘yicha nufuzli ilmiy jurnallarda e’lon qilingan meta-tahlillar, sistematik sharhlar va longitudinal tadqiqotlar asosiy daliliy baza sifatida olindi. Manbalarni tahlil qilishda qiyosiy tahlil, mazmuniy guruhlash, nazariy umumlashtirish va sababiy mexanizmlarni konseptual modellashtirish usullaridan foydalanildi.

Tahlil birligi sifatida ikki guruh ko‘rsatkichlar ajratildi: 1) ota-onalik omillari — emotsional iliqlik, javobchanlik, talabchanlik, xulqiy nazorat, psixologik nazorat, raqamli qoidalar, faol mediatsiya, monitoring va ota-onaning raqamli namuna ko‘rsatishi; 2) o‘smirning raqamli xulq-atvori — foydalanish vaqti va maqsadi, o‘zini boshqarish, muammoli internet/ijtimoiy tarmoq/smartfon ishlatish, maxfiylik, onlayn xavfga kirishish va ota-onaga ixtiyoriy ma’lumot berish. Ushbu yondashuv empirik natijalarni uydirmasdan, mavjud dalillar asosida konferensiya maqolasi uchun integrativ xulosalar olish imkonini beradi.

NATIJALAR VA TAHLIL

1. Ota-onalik uslublarining raqamli xulq-atvordagi psixologik mazmuni.

Avtoritativ ota-onalik uslubi yuqori emotsional iliqlik va aniq, asoslantirilgan talablarni birlashtiradi. Bunda ota-ona qoidalarni faqat buyruq sifatida emas, ularning sababini tushuntirib, o‘smirning fikrini eshitgan holda belgilaydi. Raqamli muhitda ushbu uslub vaqt, uyqu, dars va shaxsiy ma’lumot xavfsizligi bo‘yicha kelishilgan qoidalar, ochiq suhbat va bosqichma-bosqich mustaqillik berish ko‘rinishida namoyon bo‘ladi. Niu va hammualliflarining 35 tadqiqot va 40 587 ishtirokchini qamrab olgan meta-tahlilida ijobiy ota-onalik uslublari

o‘smirlarning muammoli internetdan foydalanishi bilan salbiy, salbiy ota-onalik uslublari esa ijobiy bog‘langan (Niu et al., 2023).

Avtoritar uslub yuqori talabchanlik, qattiq nazorat va nisbatan past dialog bilan tavsiflanadi. Raqamli muhitda bu telefonni keskin olib qo‘yish, bir tomonlama taqiqlar, parol talab qilish, jazolash va o‘smirning izohini tinglamaslik ko‘rinishida bo‘lishi mumkin. Ayniqsa psixologik nazorat — aybdor qilish, mehrni shartli ko‘rsatish, o‘smirning ichki tanloviga haddan tashqari aralashish — muammoli texnologiya foydalanishi uchun xavf omili bo‘lib chiqmoqda. Zamonaviy longitudinal tadqiqotlar psixologik nazorat va muammoli smartfon foydalanishi o‘zaro kuchayuvchi dinamikaga ega bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi (Guo & Zhang, 2026).

Permissiv uslubda emotsional iliqlik yuqori bo‘lishi mumkin, biroq chegaralar va talablarning izchilligi past bo‘ladi. Bunday oilada o‘smir raqamli vositalardan qachon, qancha va qanday foydalanish bo‘yicha yetarli tashqi tuzilmani olmasligi mumkin. Natijada o‘zini boshqarish ko‘nikmalari sust bo‘lgan o‘smirlar uchun tungi foydalanish, vazifalarni kechiktirish, impulsiv kontent iste’moli va “yana bir necha daqiqa” xulqining takrorlanishi osonlashadi. Biroq permissiv uslubning ta’siri o‘smirning individual o‘zini nazorat qilish qobiliyati va oilaviy muloqot sifati bilan o‘zgarishi mumkin.

Befarq yoki neglectful uslub emotsional ishtirok va nazoratning ikkala yo‘nalishda ham pastligi bilan tavsiflanadi. Raqamli muhitda o‘smirning qayerda, kim bilan va nima sababli onlayn bo‘layotganiga deyarli qiziqmaslik, xavfsizlik qoidalari haqida suhbatning yo‘qligi va muammoli belgilarni kech payqash ehtimoli ortadi. Ota-onaning mutlaq nazoratsizligi o‘smirga avtonomiya bergandek ko‘rinsa-da, rivojlanish nuqtayi nazaridan kerakli “tayanch” va chegaralarni kamaytiradi.

1-jadval.

Ota-onalik uslublari va kutiladigan raqamli xulq-atvor xususiyatlari.

Ota-onalik uslubi	Asosiy belgilar	Raqamli muhitdagi tipik amaliyot	Ehtimoliy psixologik natija
Avtoritativ	Iliqlik + aniq talab + dialog	Kelishilgan qoidalar, izoh, birgalikda muhokama	O‘zini boshqarish, ishonch va raqamli mas’uliyatning kuchayishi
Avtoritar	Qattiq talab, past dialog	Keskin taqiq, reaktiv cheklash, jazoga tayanish	Qarshilik, yashirish, nazorat yo‘qolganda kompensator foydalanish xavfi
Permissiv	Iliqlik yuqori, chegara past	Cheklovlarning kamligi yoki izchil emasligi	Vaqtni boshqarish qiyinligi, impulsiv foydalanish ehtimoli
Befarq	Iliqlik ham, nazorat ham past	Qiziqish va monitoringning sustligi	Onlayn xavflarni kech sezish, nazoratsiz foydalanish, yordam so‘rashning pasayishi

2. Umumiy ota-onalik uslubi va raqamli mediatsiya bir xil tushuncha emas

Ilmiy adabiyotlarda umumiy ota-onalik uslubi bilan “raqamli mediatsiya”ni farqlash muhim. Ota-onalik uslubi oiladagi umumiy emotsional va nazorat kontekstini bildirsa, raqamli mediatsiya internet va qurilmalardan foydalanishga qaratilgan aniq harakatlarni anglatadi. Faol mediatsiyada ota-ona kontent, xavf va imkoniyatlar haqida suhbatlashadi; restriktiv mediatsiyada vaqt, joy yoki kontent bo‘yicha cheklovlar qo‘yiladi; monitoringda esa foydalanish holati kuzatiladi. Vossen va hammualliflarining 2024-yilgi sistematik sharhida ijobiy umumiy ota-onalik omillari muammoli ijtimoiy tarmoq foydalanishi bilan ancha izchil bog‘langan, internetga xos ayrim mediatsiya strategiyalari bo‘yicha esa natijalar aralash ekanligi ko‘rsatilgan (Vossen et al., 2024).

Bu farq amaliy jihatdan muhim: bir xil “qoidani” avtoritativ va avtoritar ota-ona turlicha amalga oshirishi mumkin. Masalan, “22:30 dan keyin telefon umumiy joyda qoladi” qoidasi o‘smir bilan oldindan kelishilib, uyqu va ertalabki holat bilan izohlansa, u xulqiy tuzilma vazifasini bajaradi. Xuddi shu qoida jahl bilan, doimiy tahdid va shaxsiy yozishmalarni tekshirish bilan birga qo‘llansa, u psixologik bosim sifatida qabul qilinishi mumkin. Shu sababli raqamli nazorat samaradorligini uning mavjudligi bilan emas, balki uslubi, vaqti, tushuntirilishi va o‘smirning avtonomiyasiga munosabati bilan baholash zarur.

3. Restriktiv nazorat: oldindan qoida va reaktiv taqiqning farqi

Restriktiv mediatsiya bo‘yicha dalillar murakkab. Geurts va hammualliflarining uch to‘lqinli longitudinal tadqiqotida muammoli ijtimoiy tarmoqdan foydalanish alomatlarining ortishi keyinchalik ota-onaning reaktiv cheklovlari

kuchayishi bilan bog‘langan; ota-onaning restriktiv strategiyalaridagi o‘zgarish esa keyingi muammoli foydalanishni ishonchli bashorat qilmagan (Geurts et al., 2024). Bu natija ota-onaning keskin cheklovi ko‘pincha muammoli xulqqa javob bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi. Shuning uchun korrelyatsiyani sabab sifatida talqin qilish ehtiyotkorlikni talab qiladi.

Meta-tahlil natijalarida ham umumiy ota-onalik iliqligi va avtoritativlik bilan muammoli internet foydalanishi o‘rtasida kichik, ammo himoya yo‘nalishidagi bog‘liqlik kuzatilgan; media-spetsifik faol yoki restriktiv mediatsiyaning o‘rtacha effektlari esa ancha zaif va kontekstga bog‘liq bo‘lgan (Lukavská et al., 2022). Demak, “qurilmani cheklash”ning o‘zi yetarli emas; uning oilaviy iliqlik, ishonch va izchil kommunikatsiya bilan birikishi muhim.

4. Ota-onaning raqamli namuna ko‘rsatishi

O‘smir ota-onaning aytgan qoidalarinigina emas, uning kundalik xulqini ham kuzatadi. Agar ota-ona ovqatlanish, suhbat yoki oilaviy dam olish vaqtida doim telefonga chalg‘isa, lekin o‘smirdan telefondan kam foydalanishni talab qilsa, normativ nomuvofiqlik paydo bo‘ladi. Parental phubbing — ota-onaning farzand bilan muloqotda bo‘la turib telefonga ustun e’tibor berishi — ota-ona–farzand munosabatlari sifati va o‘smirning muammoli internet foydalanishi bilan bog‘liq xavf omili sifatida o‘rganilmoqda. Liu va hammualliflar (2024) parental phubbingning muammoli internet foydalanishiga ta’sirida ota-ona–farzand munosabati va bazaviy psixologik ehtiyojlar muhim mexanizm bo‘lishini ko‘rsatgan.

2026-yilgi sistematik sharh ota-onalarning ijtimoiy tarmoqdagi xulqi o‘smirlar tomonidan ma’lum darajada modellashtirilishini, shuningdek mediatsiya, monitoring va limit belgilash usullari o‘smirning raqamli xulqini turlicha shakllantirishini ko‘rsatadi (Morawska et al., 2026). Demak, raqamli tarbiya “farzandga qoida” bilan cheklanmaydi; ota-onaning o‘zi ham raqamli gigiyena, vaqt chegaralari va yuzma-yuz muloqotga hurmat bo‘yicha namuna bo‘lishi kerak.

2-jadval.

Ota-onalik omillari va o‘smir raqamli xulqiga ta’sir mexanizmlari

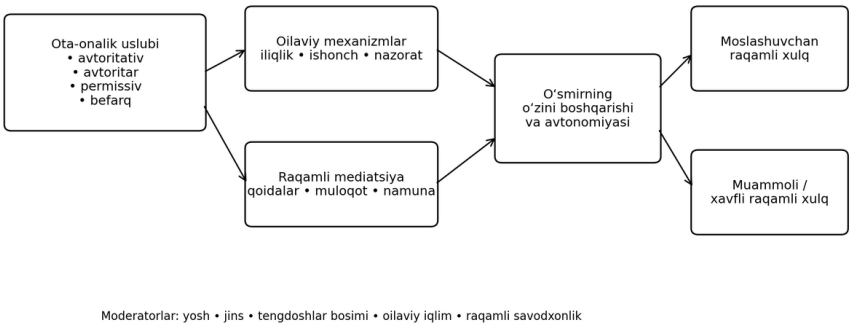
Omil	Psixologik mexanizm	Raqamli xulqqa ehtimoliy ta’sir	Amaliy xulosa
Emotsional iliqlik va ishonch	Xavfsizlik, ixtiyoriy ochilish	Muammo yoki xavf haqida ota-onaga murojaat qilish osonlashadi	Qoidani munosabatdan ajratmaslik
Xulqiy nazorat	Tashqi tuzilma va chegaralar	Vaqt, uyqu va vazifalarni boshqarishga yordam beradi	Oldindan kelishilgan, yoshga mos qoidalar
Psixologik nazorat	Avtonomiyaga tahdid, reaktans	Yashirish, qarshilik va kompensator onlayn xulq xavfi	Aybdor qilish va shaxsiy hududga haddan tashqari aralashishni kamaytirish
Faol mediatsiya	Raqamli savodxonlik va refleksiya	Kontentni tanqidiy baholash va xavfni anglash	Savol-javob, birgalikda tahlil
Parental phubbing	Emotsional mavjudlikning pasayishi	Onlayn kompensatsiya va problematik foydalanish xavfi	Oilaviy “telefonsiz vaqt”ni ota-onadan boshlash

5. Konseptual model

Tahlil asosida ota-onalik uslubi o‘smirning raqamli xulq-atvoriga bevosita emas, balki bir nechta oraliq psixologik mexanizmlar orqali ta’sir qilishi haqidagi konseptual model taklif qilinadi. Birinchi yo‘l — oilaviy iliqlik, ishonch va o‘smirning ixtiyoriy ochilishi; ikkinchi yo‘l — xulqiy nazorat va raqamli qoidalar orqali tashqi tuzilma yaratish; uchinchi yo‘l — ota-onaning raqamli namuna ko‘rsatishi; to‘rtinchi yo‘l esa avtonomiya va o‘zini boshqarish ko‘nikmalarining rivojlanishidir. Yosh, jins, tengdoshlar bosimi, oilaviy iqlim va raqamli savodxonlik ushbu aloqalarni kuchaytirishi yoki susaytirishi mumkin.

1-rasm.

Ota-onalik uslubi va o‘smirning raqamli xulq-atvori o‘rtasidagi konseptual bog‘lanish modeli.

MUHOKAMA

Tahlil natijalari ota-onalik uslubi va o‘smirning raqamli xulqi o‘rtasidagi bog‘liqlikni bir yo‘nalishli “ota-ona ta’siri” modeli bilan cheklab bo‘lmasligini ko‘rsatadi. O‘smirning muammoli raqamli xulqi ham ota-onaning nazoratini kuchaytirishi, keskinroq cheklovga o‘tishiga sabab bo‘lishi mumkin. Shu sababli oilaviy munosabatlarda aylanma jarayon yuzaga keladi: muammoli foydalanish — ota-onaning xavotiri — reaktiv nazorat — o‘smirning qarshiligi yoki yashirishi — ishonchning kamayishi. Geurts va hammualliflarining longitudinal natijalari aynan bunday teskari yo‘nalishli aloqalarni hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi (Geurts et al., 2024).

Avtoritativ uslubning afzalligi shundaki, u ikki ehtiyojni bir vaqtning o‘zida qondiradi: xavfsizlik uchun chegaralar va psixologik rivojlanish uchun avtonomiya. O‘smirlikda shaxsiy hudud, tengdoshlar bilan maxfiy muloqot va mustaqil qaror qabul qilishga ehtiyoj kuchayadi. Ota-ona texnik kuzatuvni orttirib, ishonchni kamaytirsa, o‘smir xavfsizlikni emas, nazoratni his qilishi mumkin. Aksincha, ota-ona raqamli xavfsizlik sabablarini tushuntirib, o‘smirni qoidalar ishlab chiqishga jalb etsa, xulqiy chegaralar ichki o‘zini boshqarishga asta-sekin aylanishi mumkin.

Shuningdek, raqamli xulqni faqat ekran vaqti bilan baholash cheklangan yondashuvdir. Bir xil ikki soat internetdan foydalanish ta’lim, do‘st bilan qo‘llab-quvvatlovchi suhbat, ijodiy faoliyat yoki kompulsiv skroll kabi mutlaqo turli psixologik mazmunga ega bo‘lishi mumkin. Ota-onalik uslubi aynan foydalanishning maqsadi, konteksti, hissiy holati va oqibatlarini muhokama qilish orqali muhim rol o‘ynaydi. Zamonaviy raqamli ota-onalik konsepsiyasi ham ota-onalarning vazifasini shunchaki cheklovchi emas, balki raqamli kompetensiyani shakllantiruvchi hamkor sifatida ko‘rishni taklif qiladi (Tan et al., 2024).

Madaniy omillarni ham hisobga olish lozim. Talabchanlik yoki ota-onaga bo‘ysunish turli madaniyatlarda har xil ma’no kasb etishi mumkin. Shu bois O‘zbekiston sharoitida ota-onalik uslublari va raqamli xulqni o‘rganishda oilaviy qadriyatlar, ota-ona va farzand o‘rtasidagi avlodiy tafovut, internetga kirish imkoniyati, shahar-qishloq farqi va ota-onalarning raqamli savodxonligini birgalikda o‘lchash maqsadga muvofiq. Kelgusida strukturaviy tenglamalar modeli, longitudinal dizayn va ota-ona hamda o‘smirning parallel baholarini qo‘llash sababiy mexanizmlarni aniqroq yoritishi mumkin.

AMALIY TAVSIYALAR

1. Raqamli qoidalarni o‘smir bilan birgalikda kelishish: vaqt, uyqu, o‘qish, oilaviy suhbat va shaxsiy ma’lumot xavfsizligi bo‘yicha aniq, sodda me’yorlar belgilash.
2. “Nazorat” va “psixologik bosim”ni ajratish: ota-ona xavfsizlikka doir xulqni kuzatishi mumkin, biroq aybdor qilish, tahdid, kamsitish va shaxsiy yozishmalarni sababsiz tekshirish ishonchga zarar yetkazishi mumkin.
3. Reaktiv taqiq o‘rniga profilaktik kelishuvlardan foydalanish: muammo paydo bo‘lgandan keyin jahl bilan telefonni tortib olishdan ko‘ra, foydalanish chegaralarini oldindan belgilash samaraliroq oilaviy kontekst yaratadi.
4. Ota-onaning o‘zi raqamli namuna bo‘lishi: ovqatlanish va yuzma-yuz suhbat vaqtida telefondan chekinish, xabarlarni doimiy tekshirmaslik va uyqudan oldin qurilma foydalanishini cheklash.
5. Raqamli savodxonlikni muloqot orqali rivojlantirish: feyk axborot, maxfiylik, kiberbosim, reklamalar, algoritmik tavsiyalar va onlayn reputatsiya masalalarini muhokama qilish.
6. Muammoli foydalanish alomatlari kuzatilganda faqat qurilmani emas, uning psixologik funksiyasini aniqlash: zerikish, yolg‘izlik, stress, tengdoshlar bilan muammo yoki o‘zini qadrlash ehtiyoji onlayn xulqni kuchaytirayotgan bo‘lishi mumkin.

XULOSA

Ota-onalik uslublari o‘smirlarning raqamli xulq-atvorini shakllantirishda muhim, biroq murakkab va kontekstga bog‘liq psixologik omildir. Ilmiy dalillar ijobiy ota-ona–farzand munosabati, emotsional iliqlik, izchil va yoshga mos xulqiy chegaralar hamda ochiq muloqot muammoli raqamli foydalanish xavfini kamaytiruvchi omillar bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi. Psixologik nazorat, reaktiv va keskin cheklash, oilaviy munosabatlardagi sovuqlik hamda ota-onaning o‘zi telefon bilan haddan tashqari band bo‘lishi esa o‘smirning qarshilik, yashirish va kompensator raqamli xulqiga zamin yaratishi mumkin.

Shu nuqtayi nazardan, eng maqbul strategiya o‘smirning raqamli hayotini to‘liq nazorat qilish emas, balki avtoritativ ota-onalik tamoyillariga tayangan holda raqamli o‘zini boshqarish kompetensiyasini rivojlantirishdir. Ota-ona chegaralarni belgilovchi nazoratchi bilan bir qatorda, o‘smirning raqamli tajribasini tushunadigan suhbatdosh, xavfsizlik bo‘yicha yo‘l ko‘rsatuvchi va mas’uliyatli raqamli xulq namunasi bo‘lishi lozim.

References

[1] Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. Child Development, 37(4), 887–907. https://doi.org/10.2307/1126611

[2] Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent–child interaction. In P. H. Mussen & E. M. Hetherington (Eds.), Handbook of Child Psychology (Vol. 4, pp. 1–101). Wiley.

[3] Livingstone, S., & Helsper, E. J. (2008). Parental mediation of children’s Internet use. Journal of Broadcasting & Electronic Media, 52(4), 581–599. https://doi.org/10.1080/08838150802437396

[4] Lukavská, K., Hrabec, O., Lukavský, J., Demetrovics, Z., & Király, O. (2022). The associations of adolescent problematic internet use with parenting: A meta-analysis. Addictive Behaviors, 135, 107423. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2022.107423

[5] Niu, X., Li, J.-Y., King, D. L., Rost, D. H., Wang, H.-Z., & Wang, J.-L. (2023). The relationship between parenting styles and adolescent problematic Internet use: A three-level meta-analysis. Journal of Behavioral Addictions, 12(3), 652–669. https://doi.org/10.1556/2006.2023.00043

[6] Vossen, H. G. M., van den Eijnden, R. J. J. M., Visser, I., & Koning, I. M. (2024). Parenting and problematic social media use: A systematic review. Current Addiction Reports, 11, 511–527. https://doi.org/10.1007/s40429-024-00559-x

[7] Tan, C. Y., Pan, Q., Tao, S., Liang, Q., Lan, M., Feng, S., Cheung, H. S., & Liu, D. (2024). Conceptualization, measurement, predictors, outcomes, and interventions in digital parenting research: A comprehensive umbrella review. Educational Research Review, 45, 100647. https://doi.org/10.1016/j.edurev.2024.100647

[8] Geurts, S. M., Vossen, H. G. M., van den Eijnden, R. J. J. M., & Koning, I. M. (2024). Bidirectional within-family effects of restrictive mediation practices and adolescents’ problematic social media use. Journal of Youth and Adolescence, 53, 1928–1938. https://doi.org/10.1007/s10964-024-01990-z

[9] Geurts, S. M., Koning, I. M., Vossen, H. G. M., & van den Eijnden, R. J. J. M. (2022). Rules, role models or overall climate at home? Relative associations of different family aspects with adolescents’ problematic social media use. Comprehensive Psychiatry, 116, 152318. https://doi.org/10.1016/j.comppsych.2022.152318

[10] Geurts, S. M., Koning, I. M., Vossen, H. G. M., & van den Eijnden, R. J. J. M. (2023). Predicting adolescents’ problematic social media use from profiles of internet-specific parenting practices and general parenting dimensions. Journal of Youth and Adolescence, 52(9), 1829–1843. https://doi.org/10.1007/s10964-023-01816-4

[11] Liu, S., Wu, P., Han, X., Wang, M., Kan, Y., Qin, K., & Lan, J. (2024). Mom, dad, put down your phone and talk to me: How parental phubbing influences problematic internet use among adolescents. BMC Psychology, 12, 125. https://doi.org/10.1186/s40359-024-01620-0

[12] Morawska, A., Adina, J., Khan, A., & Turner, K. M. T. (2026). Parental factors associated with social media use in adolescence: A systematic review. Journal of Adolescence, 98(1), 51–68. https://doi.org/10.1002/jad.70062

[13] Guo, Z., & Zhang, H. (2026). Longitudinal relations between parental psychological control and adolescents’ problematic smartphone use: Intraindividual reaction time variability matters. Addictive Behaviors, 177, 108637. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2026.108637